

Прикази

Д-Р ВАСА ЧУБРИЛОВИЋ — ТЕРМИНОЛОГИЈА ПЛЕМЕНСКОГ ДРУШТВА У ЦРНОЈ ГОРИ

Посебна издања САН СССРХИ, Етнографски институт,
књ. 9, 1959, стр. 1—59

Оно чиме ова књига треба да се позабави од изванредне је важности за проучавање црногорских племенских организација. Без тачно утврђене научне терминологије, како је и сам писац примијетио, не могу се замислити модерна истраживања на том пољу. Не може се успјешно савладати ни онај огромни материјал који се нагомिलाо у изворима, старијим и новијим, и у литератури, особито у оној која се у последње вријеме све више специјализује за проблематику племена. Поготово се без уједначене терминологије за појмове из племенског уређења Црне Горе не може приступити теоретском (завршном) уопштавању и синтезима које очекује та проблематика. И сâм свјестан тога, и лично суочен са тешкоћама које из тога извиру, писац је приступио изради свога методолошког приручника. Баш зато што је пионирска на том пољу, и што је крајње вријеме да се и на њему крене напријед, књига проф. Чубриловића заслужује дужну пажњу широког круга читалаца. Али она, то треба одмах рећи, не пружа научном раднику, заинтересованом за питања која писац обрађује, све што би под њеним насловом могао тражити.

Као освједочени зналац извора и литературе, писац с лакоћом и ерудицијом, која је својствена нашим старијим историчарима, на занимљив начин излаже једну материју, по свом карактеру ближу лексикографском него историском начину обраде. Осим у уводу, писац у осам поглавља и у закључку испитује поријекло и значење појединих израза за појмове породица (фамилија, обитељ), дом (кућа, хижа), задруга, род, братство, кољено, ближика и племе. Метод којим се при томе служи је двојак: за утврђивање општег значења појмова и израза иде натраг старим словенским и јужнословенским „друштвима ове врсте“, иако истиче да ни страни ни домаћи извори за „старију историју наших народа не доприносе много рашчишћавању проблема старе племенске терминологије“ (3); за еволуцију значења термина усваја гледиште о друштвеним преображајима као основном чиниоцу, али настоји да и у специфичним историским и друштвеним условима Црне Горе примијени морганску гентилну схему. Писац наглашава да они термини који имају више значења задају муке научним

радницима кад хоће да их употријебе само у једном значењу. Зато и препоручује да се њима служимо у основном значењу (породица — familia, дом (кућа) — domus, породична задруга — grande famille indivisée, род — gens, братство — fratria, кољено — ligne de parenté, ближика — propinquus). Код појединих термина износи своје неслагање с научницима који покушавају да их замијене новоскованим изразима (М. Барада, на пр., за термин кућна или породична задруга предлаже „родбинско-дворна заједница“). Али, чини се, писац није досљедан томе ставу кад и сâм настоји да елиминира више значења једног израза, или да их надомјести појмовима чија би употреба могла унијети нову збрку. (Тако, на пр., у замјену за термин „кућа“ у значењу „уже братство“ предлаже термин „мало братство“, што се не би могло прихватити без бојазни да се изразу „мало братство“ у значењу братства са малим бројем породица не поремети смисао.)

Такве тенденције, оне које писац уочава код других и оне којима се сâм приклања, произлазе отуда што се конкретизацији термина приступа само са формалне стране. У посљедње вријеме је већ у више наврата наглашавано да се са затеченим изразима, од којих су многи у историском развоју често мијењали своје основно значење, не могу генерализовати појмови и синоними. И уопште кад је ријеч о тенденцијама сужавања или модернизовања појмова и значења свуда се, у литератури те врсте, осјећа беспомоћност пред захтјевом о поштовању аутентичности. Зато је, по мом мишљењу, једино исправно у таквим случајевима остати потпуно вјеран конкретном значењу израза. И боље је изразити се описно када треба објаснити изузетан смисао једног термина, него га уопштити и на тај начин замаглити његову вриједност. Јер свако генерализовање појмова укида њихову конкретну историско-дијалектичку суштину.

То се најбоље огледа у оном дијелу расправе у коме писац третира терминологију назива „племе“. Он набраја најчешћу употребу тог термина за територијално-управне и родовске ознаке које су се у појединим случајевима задржале у писаним изворима, у литератури или у традицији, а да при томе не истражује суштину поменутог појма. Њему је у првом реду стало до тога да што цјеловитије изложи свој поглед на феномен племена на основу примјера које брижљиво одабира, чиме његова књига губи карактер систематског компендијума. Оно што са формалне стране од ове књиге читалац није очекивао — открива му увод, а нарочито поглавље о племену. И једно и друго је написано на подлози старог схватања да је црногорско племе из XVI—XIX вијека родовска организација слободних братстава; да је наставак старих словенских племена, која је била угрозила немањићка феудална држава, али их није сасвим уништила, будући да су се свела на своје првобитно значење — шире родовске заједнице с особинама великих братстава. У XIV и XV вијеку, у доба доласка Турака, под утицајем надирања горских катунa према жулама и у заједнич-

кој борби катунских номада и полуномада са жупљанима против старог феудализма, формирају се прва племена под именом катуна (Зупци, Бјелопавлићи, Бањани, Дробњаци итд.). Административне подјеле које су увели Турци и Млечићи покривају се већ изграђеном родовском организацијом катуна из XIV и XV вијека. У оквиру турског феудалног друштва и државе развија се, под заштитом мартолоских и филурициских повластица, племенски живот по нахијама и кнежинама. Спуштањем катуна у жупе настаје територијализовање нових самоуправних јединица (нахије, кнежине и села). А кад у XVIII вијеку кнезови у Црној Гори престају да буду посредници између Турака и својих кнежина, кнежине се претварају у „племена као територијално-управне заједнице слободних братстава у смислу уређења класичног типа родовских друштава ове врсте“ (41). Очигледно, гентилна формула је круг из којег се збиља не може изићи.

Оваква схватања о генези и карактеру црногорских племена била су у посљедње вријеме у научној литератури подвргнута озбиљној критици. Истина, дискусија о тим питањима није завршена. И зато је разумљиво да се у оквиру једног кратког приказа књиге она не може наставити без опасности да напис промаши своју намјену. (Уосталом, ако је то потребно нагласити из информативних разлога, своје мишљење о скоро свим питањима која је обрађивао и проф. Чубриловић рецензент је изnio другим поводом, у Југ. часоп. за филозофију и социологију 1, 1957, 95—117.) Не би требало, дакле, о схватањима писца у вези са горњим питањима рећи више него што је речено. Али мора се истаћи да је он за своје основне тврдње био дужан да прихвати метод расправљања. Овако, он нас, сад лишава потребе да његову књигу примамо на други начин, али не и жеље да се са неким њеним основним ставовима сусретнемо у некој специјалној студији.

Једно питање, ипак, не би требало на овом мјесту оставити без одговора. Писац у закључку, а то се огледа и у наслову књиге, пледира пошто се „усвоји термин племе за највиши организациони степен првобитног друштва и његово постојање као услов за постојање оваквог друштва, онда је само по себи разумљиво да се таквим друштвима код нас (подразумијевамо у Црној Гори, прим. П. М.) као и свугде у свету поред других назива: „старо друштво“, „бескласно друштво“, „првобитно друштво“, „родовско друштво“, „патријархално друштво“ може применити и термин „племенско друштво“ (44). Када између првобитног родовског патријархалног, односно племенског преткласног друштва, у коме су живјели стари Словени, и племенских организација XVI—XIX вијека у Црној Гори не би био вишевијековни период веома развијеног феудализма као виши друштвени облик, — израз „племенско друштво“ могао би се примити једино као таутологија. Али пошто црногорско племе не претставља никакво посебно друштво, већ само дио друштвене цјелине у процесу развитка једне међукласе, па се зато и не може изједначити с првобитним друштвима

на прагу људске цивилизације, сигурно је да ова препорука проф. Чубриловића неће бити усвојена.

Павле Мијовић

Д-р СРЂАН БУДИСАВЉЕВИЋ — СТВАРАЊЕ ДРЖАВЕ
СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Изд. Југославенска академија знаности и умјетности,
Загреб, 1958., стр. 192

Књига д-р Срђана Будисављевића „Стварање државе Срба, Хрвата и Словенаца“ објављена поводом 40-годишњице југославенског уједињења, спада у ону врсту историјске литературе, коју пишу сами учесници збивања. Будисављевић је један од водећих политичких људи, који су радили на уједињењу југославенских народа. За вријеме Првог свјетског рата изложен је прогонима због своје југославенске оријентације. У 1918. години постаје један од главних поборника националне концентрације, а у данима слома Аустро-Угарске монархије тајник Народног вијећа. Налазио се, дакле, у центру историјског збивања и сигурно је био добро упућен у многе појединости у вези са стварањем југославенске државе, које су широј јавности остале непознате.

У посљедње вријеме код нас се све чешће пише о проблематици уједињења. Но, и након тих радова, многа су питања остала неријешена, па треба поздравити сваки напор, да се у ту веома важну проблематику унесе више свјетла. Замисао Срђана Будисављевића да објави књигу о тако замашном догађају наше новије историје треба несумњиво похвалити. Забиљешке човјека, који се налазио на извору догађаја, могу бити од великог значаја. Иако су такви радови писани с намјером да објасне или оправдају став њихова аутора, ипак се у њима могу наћи вриједни подаци, непознати документи, мотиви појединих акција, опречни ставови и уопће такве појединости, које би остале непознате, а које су значајне за доношење историјске оцјене.

Јасно је, да Срђан Будисављевић као актер збивања, не пише историју уједињења, него износи податке о збивањима, у којима је сам учествовао или је био у њиховој непосредној близини. Његова књига обухваћа догађаје у југославенским земљама под аустро-угарском влашћу од сарајевског атентата до акта уједињења. У посебним поглављима обрађује прогоне Југославена од аустро-угарских војних и цивилних власти, ставове појединих политичких странака према идеји уједињења, Мајску и Крфску декларацију, Мартовску резолуцију, рад на концентрацији, а затим сва она збивања у пријеломним данима 1918. године, када је формирано Народно вијеће и извршен прекид свих веза с Аустро-Угарском монархијом. Оправдана су питања, која се намећу уз Будисављевићеву књигу, колико је њоме обogaћено наше знање о догађајима око уједињења и у којој мјери нам је аутор обја-